

Motion till riksdagen 2022/23:86

av **Nadja Awad m.fl. (V)**

Konsumentfrågor

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att göra kommunerna skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att säkerställa att konsumentvägledarna och budget- och skuldrådgivarna har kompetens om ekonomiskt våld, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att avräkningsreglerna för skuldsatta som hamnat hos Kronofogden ändras så att kapitalskulden betalas före kostnads- och ränteskulder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs en slutlig preskriptionstid för skulder och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att långgivaren ska stå för en större kostnad vid verkställighet hos Kronofogden om inte tillräcklig kreditprövning har genomförts och säkerhet inte krävts för lånet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram ett förslag som innebär att sms-lån och andra snabb lån förbjuds och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur räntetaket på konsumentkrediter och snabb lån kan sänkas och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Allt fler organisationer larmar om hur den ökande inflationen med stigande räntor, högre elpriser och dyrare mat gör att allt fler får svårare att få ekonomin att gå ihop. Detta drabbar särskilt de som lever på väldigt små marginaler. Röda korset vittnar om att de möter allt fler barnfamiljer och äldre i Sverige som inte har råd med mat. Det har gått så långt att vissa matbanker i landet nu har infört ansökningsstopp för nya medlemmar. Att allt fler lever under en ekonomiskt pressad situation ökar behovet att skydda konsumenterna från att göra val som försämrar deras situation. Samtidigt blir det allt svårare och mer komplicerat att vara konsument. Mer tekniskt avancerade produkter, fler komplicerade finansiella tjänster och en global marknad innebär många möjligheter men ställer också konsumenten inför större utmaningar.

Trots att det finns ett omfattande konsumentskydd är konsumenterna ständigt i underläge. Det gäller både vid val av produkter och vid tvister. Avancerade metoder används för att få oss människor att konsumera så mycket som möjligt. Dagligen översköls vi av reklam där vi uppmanas att konsumera mer av varor och tjänster. Marknadsföringen är ofta mycket aggressiv och vänder sig inte sällan till grupper av konsumenter som redan är ekonomiskt utsatta. Kronofogden rapporterade i november 2022 att ungas skulder ökat, vilket riskerar att försätta dem i en hopplös situation. Den svenska konsumentpolitiken har en lång tradition och ingår som en naturlig del i välfärdssamhället. Vänsterpartiet ser att alla människor i dag inte har möjligheten att göra rationella och genomtänkta konsumtionsval, och därför behövs det både stöd till enskilda individer och ett tydligt regelverk.

3 Alla konsumenterna ska ha rätt till god konsumentvägledning

Det blir alltmer komplicerat att vara konsument i dag och tyvärr hamnar ofta konsumenten i underläge gentemot företagen. Det borde vara självklart att konsumenterna som får problem med ett avtal eller ett köp kan få hjälp och stöd och att det stödet är likvärdigt oavsett var i landet en bor. Tyvärr ser vi hur utvecklingen går åt fel håll och hur den kommunala konsumentvägledningen i stället minskar.

Konsumentverket har under många år kartlagt kommunernas konsumentvägledning. Under flera år har kommunerna stegvis skurit ned på sina konsumentvägledare. 179 kommuner hade någon form av konsumentvägledning 2021, vilket är 91 färre än 2015. Motsvarande 79 årsarbetskrafter lades på kommunal konsumentvägledning i landet 2021. Det är 4 färre än 2020 och 46 färre än 2015.

Införandet av ”Hallå konsument” var en nödvändig och viktig åtgärd, men den nationella rådgivningen kan aldrig ersätta den kommunala. De är beroende av och kompletterar varandra för att tillsammans ge ett bra konsumentstöd. Kommunernas konsumentvägledning har, till skillnad från den nationella vägledningen, den lokala förankringen och kan ge ett mer personligt stöd. Det har också visat sig att den lokala vägledningen får ta emot alltmer komplicerade ärenden. I många kommuner erbjuds också fysiska möten och hjälp att tolka avtal eller andra dokument. Några kommuner hjälper också till att medla mellan konsumenterna och företagarna.

De flesta kommuner erbjuder någon form av konsumentvägledning, men tyvärr är denna många gånger alltför bristfällig med begränsade öppettider och för lite personal.

Konsumentverket konstaterar att 111 av landets kommuner inte har någon konsumentvägledning över huvud taget. Det innebär att närmare 2 miljoner konsumenter har mycket svårt att få stöd och hjälp.

Det är mot denna bakgrund därför helt nödvändigt att lagstifta om införandet av en skyldighet för landets kommuner att tillhandahålla en god konsumentvägledning så att Sveriges konsumenter kan garanteras ett likvärdigt konsumentstöd över hela landet. Det är inte rimligt att möjligheten till god konsumentvägledning ska vara beroende av var i landet en bor.

Det finns i dag en skyldighet för kommunerna att tillhandahålla skuld- och budgetrådgivning i skuldsaneringslagen. Konsumentverket ska stödja och ge vägledning för den budget- och skuldrådgivning som kommunerna ansvarar för. Det borde mot den bakgrunden vara rimligt att även lagstifta om obligatorisk kommunal konsumentvägledning, vilket är en fråga som är starkt sammanlänkad med budget- och skuldrådgivningen som kommunen är skyldig att tillhandahålla.

Om det går snett med bilköpet, hantverkartjänsten m.m. och konsumenten inte kan hävda sina lagstadgade rättigheter, så kan detta resultera i nya lån som kan sluta i personliga ekonomiska katastrofer, skilsmässa, psykiska bekymmer, sjukskrivningar etc., vilket kan bli dyrt även för kommunerna i slutändan. Konsumentvägledning är en investering för framtiden som kan spara stora summor både för den enskilde och för samhället.

Regeringen bör utreda möjligheten att göra kommunerna skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Ekonomiskt våld

Mäns våld mot kvinnor är ett mycket allvarligt samhällsproblem som berör många människors liv och vardag. Det är ett våld som pågår mitt ibland oss. Ett våld som vi sällan märker därför att såväl förövaren som offret anstränger sig för att dölja det. Våldet kan ta sig olika uttryck och ha delvis olika motiv. Ekonomiskt våld handlar om maktutövning och kontroll där förövaren, ofta en man, tvingar offret, ofta en kvinna, att skriva under lån och andra krediter där förövaren själv behåller pengarna eller varan. Det kan också handla om att mannen hanterar familjens ekonomi genom att han fått till stånd inbetalning av merparten av hennes lön till ett konto som han ensam disponerar. Det kan leda till långvarig skuldsättning och skulder hos bl.a. Kronofogden.

Ekonomiskt våld kan även göra det svårare att lämna en våldsamt relation. Till exempel om man är skuldsatt och därför har svårt att få en egen bostad. I den tid vi befinner oss i nu med ökade priser och inflation riskerar kvinnors utsatthet att öka. Det finns hjälp att få bl.a. från Kronofogdemyndigheten. Därför är det viktigt att alla som möter någon som kan ha utsatts för ekonomiskt våld har verktygen och kunskaperna för att kunna upptäcka detta.

Kommunernas konsumentvägledare och skuld- och budgetrådgivare skulle kunna fylla en viktig roll i att motverka det ekonomiska våldet. Därför är det viktigt att det finns konsumentvägledning i alla kommuner och att det inte är lång väntetid till budget- och skuldrådgivarna. Regeringen bör därför utreda möjligheten att säkerställa att

konsumt vägledarna och budget- och skuldrådgivarna har kompetens om ekonomiskt våld. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och regeringen till känna.

5 Avbetalning på kapitalskuld före ränteskuld

Starkt bidragande orsaker till överskuldsättningen i dag är konsumtionslån och en aggressiv marknadsföring av snabblån och blacolån med höga räntor. Fler och fler varor går att köpa på avbetalning och marknadsföringen från kreditgivare lockar med snabba pengar till konsumtion och lån utan kreditupplysning. Låneföretagen har en affärsmodell som bygger på högt risktagande, men med höga räntor på upp till 40 procent går man med vinst även om låntagaren inte kan betala tillbaka det lånade beloppet. Det innebär att en person som egentligen inte borde få lån p.g.a. hög risk för betalningsproblem ändå får lån, och låntagaren riskerar att bli fast i skuldsättningen under lång tid där man bara betalar räntor och avgifter.

Cirka 1,4 miljoner fysiska och juridiska personer fanns vid årsskiftet 2021/2022 i inkassobolagens register. Svensk Inkasso uppger att det i bolagens register finns drygt 108 miljarder kronor i kapitalfordringar mot konsumenter, en summa som nästan har fördubblats på tio år. Statistiken visar att skulderna hos Kronofogden ökade med 22 miljarder kronor från 2015 till senaste årsskiftet.

Under 2020 mer än dubblerades antalet unga personer som ansökte om skuldsanering, enligt statistik från Kronofogden. Personer som har så stora skulder att de inte kan betala tillbaka inom en överskådlig tid kan ansöka om skuldsanering hos Kronofogden. År 2021 ansökte 28 075 personer om skuldsanering, vilket var en liten minskning mot 2020 men fortfarande på en hög nivå mot 2019 då antalet var 20 513.

I dag är huvudregeln att inbetalningar till fordringar som har överlämnats till Kronofogden räknas av mot räntor och avgifter och först därefter mot kapitalbeloppet, om fordringsägaren inte har begärt något annat. Först när förfallna räntor och avgifter är betalda sker avräkning mot kapitalbeloppet. Avräkningsordningen medför ofta att skulderna växer trots att inbetalningar sker. Detta både fördyrar och försvårar för konsumenten att slutbetala skulden. I värsta fall kan konsumenten aldrig slutbetala skulden, trots att konsumenten betalat betydligt mer än vad det ursprungliga avtalet avsåg.

I överskuldssättningsutredningen, Överskuldssättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78), lyftes ett förslag om att avräkningsreglerna i utsökningsbalken skulle ändras så att låntagaren först betalar av på kapitalbeloppet och därefter räntor. På detta sätt kan låntagaren snabbare bli skuldfri och skulden minskar hela tiden även om den skuldsatta bara kan betala ett litet månadsbelopp och det blir mindre attraktivt för långivarna att ta stora risker i sin verksamhet.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att avräkningsreglerna för skuldsatta som hamnat hos Kronofogden ändras så att kapitalskulden betalas före kostnads- och ränteskulder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Slutlig preskriptionstid

I den senaste utredningen Överskuldsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78) föreslås att det ska införas en slutlig preskriptionstid för skulder, motsvarande det system som finns i Finland. Det skulle innebära att preskriptionstiden börjar löpa tre månader efter att betalningsfastställelse beslutas och att det sedan finns två preskriptionstider för slutlig preskription, 15 eller 20 år. När en fysisk person förelagts betalningsskyldighet till en juridisk person är preskriptionstiden 15 år. När en fysisk person har en skuld till en fysisk person, eller om skulden grundar sig på ett brott för vilket gäldenären dömts till fängelse eller samhällstjänst, är preskriptionstiden 20 år. Utredningen föreslog även att preskriptionsregeln för slutlig preskription inte bör gälla enbart nya, utan också existerande, fordringar.

För de överskuldsatta, utan hopp om att någonsin komma ur en skuldspiral som innebär att varje extra intjänad krona ska mätas ut, skulle en slutlig preskriptionstid ha stor betydelse för möjligheten till rehabilitering och omstart. En preskription skulle sätta stopp för en accelererande och alltmer omöjlig situation. För en svårt överskuldsatt person är skuldsanering en mera verkningfull, men också mer svåråtkomlig och svår genomförbar, process. Slutlig preskription är således inte ett fullgott alternativ utan ska ses som en komplettering till möjligheten att få skuldsanering. Dessa åtgärder står inte heller i vägen för varandra. En slutlig preskriptionstid syftar till att säkerställa att den som under många år levt med statliga tvångsåtgärder mot sig åtminstone ska garanteras att situationen inte hela tiden förvärras utan så småningom faktiskt kan gå åt rätt håll. Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs en slutlig preskriptionstid för skulder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Kreditprövning

Svenskarnas skulder har ökat långt snabbare än inkomsterna och internationellt sett har Sverige rekordhög skuldsättning hos privatpersoner. Som del av den disponibla inkomsten har skulderna ökat från 90 till 170 procent från 1990-talets mitt till nu. I dag är de privata skulderna 1,5 gånger högre än genomsnittet i euroområdet enligt Överskuldsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78).

Bolåneskulden ökar inte längre i samma takt, men konsumtionslånen fortsätter att stiga. Sedan 2008 har de nästan tredubblats och står nu för 18 procent av hushållens skulder men samtidigt för majoriteten av skuldbetalningarna, enligt Finansinspektionens rapport "Svenska konsumtionslån". Dessa lån kan därför innebära risker för enskilda individer och hushåll men också i förlängningen ökade kostnader för hela samhället. De offentliga utgifterna kan öka p.g.a. ökade sjukvårdskostnader och behov av arbetsmarknadsinsatser, försörjningsstöd m.m. Kronofogdemyndigheten beräknade 2008 samhällskostnaderna för överskuldsättning till mellan 30 och 50 miljarder kronor per år. Även hårt skuldsatta kan låna pengar eftersom många långgivare slarvar med kreditprövningen. Konsumentverket har granskat ett fyrtiotal bolag sedan 2012. I många fall struntar låneföretagen i att ta in uppgifter om kundernas inkomster och utgifter innan de lånar ut. Men trots att det saknas grundliga kreditprövningar löper dessa bolag liten risk eftersom Kronofogden fungerar som en garant för att lånebolagen ska få igen pengar

även vid en slarvig kreditprövning. Myndighetens tjänstemän driver in skulderna åt bolagen.

Vart sjunde lån har inneburit ett inkassokrav för låntagaren. Det tyder på att många låntagare kan ha betalningssvårigheter. Av de låntagare som prövats med en kvar-att-leva-på-beräkning fick vart tjugonde lån ett inkassokrav. En grundlig kreditprövning kan minska andelen låntagare med inkassokrav (Svenska konsumtionslån).

För att skapa incitament för långivarna att göra ordentliga kreditprövningar, och därmed minska riskerna för överskudsättning och de kostnader som individer och samhälle drabbas av i en sådan situation, behöver de bolag som inte gör erforderliga prövningar tvingas att ta ett större ekonomiskt ansvar när skulderna hamnar hos Kronofogden.

Regeringen bör återkomma med förslag om att långivaren ska stå för en större kostnad vid verkställighet hos Kronofogden om inte tillräcklig kreditprövning har genomförts och säkerhet inte krävts för lånet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Snabblån

De som tar snabblån är oftast personer med svag ekonomi och lägre återbetalningsförmåga, något som i sin förlängning kan leda till att de hamnar i en skuldfälla och riskerar att fastna i överskudsättning. En rapport från LO visar att överskudsättning är en tydlig klassfråga, och vi ser hur låginkomsttagare, ensamstående, låg- och medelutbildade, sjuka, arbetslösa och hyrestagare är överrepresenterade bland de långvarigt överskudsatta (Den bortglömda ojämlikheten, LO 2016).

Det cyniska är att många snabblåneföretag har som affärsmodell att rikta in sig på konsumenter med svag ekonomi genom att erbjuda snabblån till närmast ockerliknande ränta. Lån som alltså blir oerhört dyra. Det är inte ovanligt att den som tagit ett snabblån måste ta ett nytt snabblån för att betala det gamla och så är en fast i en ond cirkel.

Vänsterpartiet välkomnar den skärpta lagstiftningen när det gäller konsumentkrediter eller snabblån, som bl.a. innebär att företagen nu måste ha tillstånd av Finansinspektionen för att bedriva verksamhet. Men även att Konsumentombudsmannen har fått mer effektiva sanktionsmöjligheter när näringsidkare bryter mot bestämmelser om marknadsföring och avtalsvillkor i samband med snabblån (prop. 2013/14:107, bet. 2013/14:FiU14, rskr. 2013/14:206).

Det är positivt att riksdagen 2018 beslutade att skärpa lagstiftningen kring snabblån (2017/18:CU20). Tyvärr är dessa åtgärder inte tillräckliga, utan mer måste göras för att skydda de allra mest utsatta konsumenterna. Vänsterpartiet vill få bort snabblånen helt från marknaden. Sverige klarade sig före 2006 alldeles utmärkt utan denna typ av lån.

Mot denna bakgrund anser Vänsterpartiet att sms-lån och andra snabblån bör förbjudas. Regeringen bör lägga fram ett förslag som innebär att sms-lån och andra snabblån förbjuds. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I väntan på att dessa lån förbjuds bör räntetaket sänkas. Därför bör regeringen utreda hur räntetaket på konsumentkrediter och snabblån kan sänkas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nadja Awad (V)

Tony Haddou (V)

Gudrun Nordborg (V)

Jessica Wetterling (V)